

4. *Lepiej rok żyć życiem tygrysa niż sto lat życiem żółwia*

Człowiek Sentencje o Nim i dla Niego

- ◆ *Człowiek* dużo dostaje, jeśli dużo od siebie daje.
- ◆ *Człowiek* jest wielki nie przez to, co posiada, lecz przez to, kim jest.
- ◆ *Ludzie* mądrzy mają w sobie tyle pokory, że są otwarci na uczenie się od innych.
- ◆ *Człowieku*, gdy rzucasz błotem, zawsze tracisz grunt pod nogami.
- ◆ *Człowieku*, jesteś tym co dajesz, a nie masz.
- ◆ Dawaj innym *ludziom* to samo, co chciałbyś Ty dostać.
- ◆ Dobrego *człowieka* nie spotyka to, co jest złe. Złego człowieka nie spotyka to, co jest dobre.
- ◆ Jeśli czujesz się samotny, postaraj się odwiedzić jakiegoś *człowieka*, który jest jeszcze bardziej samotny niż ty.
- ◆ *Człowiek*, który chce – szuka sposobu, ten, który nie chce – szuka powodu.
- ◆ *Ludzie*, którzy nie doświadczają trudności, nie znają wartości.
- ◆ *Ludzie* widzą w Twoim życiu tyle, ile robisz i masz, a nie tyle, ile mówisz...
- ◆ Mądry *człowiek* uczy się na własnych błędach, a na cudzych uczy się bardzo mądry.
- ◆ Strach dzieli *ludzi*. Ufność ich jednoczy.
- ◆ Troszcz się o innych *ludzi*, a ci zatroszczą się o Ciebie!
- ◆ Zanim zdecydujesz się być z innym *człowiekiem*, naucz się być sam ze sobą.
- ◆ Żeby stać się *człowiekiem* wolnym, trzeba dać komuś wolność.
- ◆ Życie *człowieka* jest sztuką wyboru.
- ◆ Życie *człowieka* składa się z wielu drobnych rzeczy.
- ◆ *Człowieku!* Żyj według życiorysu, który chciałbyś sam sobie napisać.

RZECZOWNIKI O ODMIANIE SUPLETYWNEJ

Supletywizm (fr. *supplétif*, *-ive*, z łac. *supplere* ‘dopełniać || dopełnić; uzupełniać || uzupełnić’) to zjawisko tworzenia form fleksyjnych wyrazu w oparciu o różne tematy fleksyjne, nazywane również tematami supletywnymi. W przypadku języka polskiego supletywizm może być zupełny (wówczas tematy fleksyjne jednego wyrazu są całkowicie różne, np. *człowiek* > *ludzie*, *rok* > *lata*, *być* > *jest*, *iść* > *szedł*, *dobry* > *lepszy*, *zły* > *gorszy*, *duży* > *większy*, *dużo* > *więcej*, *ja* > *mnie*, *mi*, *mną*; *oni* > *ich*, *im*, *nich*, *nimi* lub niezupełny, jeśli tematy w wyrazach odmienianych bądź pochodnych zmieniają się częściowo, np. *bać się* > *boję się*, *dzień* > *dnia*, *tydzień* > *tygodnia*, *wiedzieć* > *wiem*, *słyszeć* > *ślıuchać*, *sto* > *setny*.

Poniżej podajemy kilkanaście wybranych rzeczowników o odmianie supletywnej zupełnej (*człowiek*, *nadczłowiek*, *rok*) i częściowej (*brat*, *chrzest*, *cześć* itd.).

ODMIANA SUPLETYWNA

1.

Rzeczowniki o odmianie supletywnej zupełnej (inny rdzeń w liczbie pojedynczej, inny w liczbie mnogiej)

PRZYKŁAD	TEMAT <i>liczby pojedynczej</i>	TEMAT <i>liczba mnogiej</i>
człowiek	człowiek	ludzie
nadczłowiek	nadczłowiek	nadludzie
rok	rok	lata

2.

Rzeczowniki o odmianie supletywnej częściowej (w różnych formach różne tematy, choć ten sam rdzeń)

PRZYKŁAD mianownik – l.p.	TEMAT <i>liczby pojedynczej</i>	TEMAT <i>liczby mnogiej</i>
brat	brat~ *1	brać~
chrzest	chrzest, chrzt~/ chrzc~ *2	chrzt~
cześć	cześć, czci~ *3	czci~

dech	dech, tch~ *4	tch~
dziecko	dzieck~	dzieć~
ksiądz	ksiądz~ / księdz~, księż~ *5	księż~
książę	książ~ / ksi-ęc~ *6	książ~ęt~ / książ~ąt~ *7
nasienie <i>a.</i> nasiono	nasień~	nasion~
ojciec	ojciec~, ojc~ / ojcz~ *8	ojc~
oko	ok~	ocz~
przyjaciel	przyjaciel~	przyjaciel~ / przyjaciół~ / przyjacioł~ *9
tydzień	tydzień~ / tygodń~ *10	tygodń~
ucho	uch~	usz~
ziele	ziel~	ziół~ / ziół~ *11

- * 1 M. D. C. B. N. *brat~*; Msc. W. *brać~*
 * 2 M. i B. *chrzest~*, D. C. N. *chrzt~*, Msc. W. *chrzc~*
 * 3 M. i B. *cześć~*; pozostałe: *czci~*
 * 4 M. i B. *dech~*; pozostałe: *tch~*
 * 5 M. *ksiądz~*; D. C. B. N. Msc. *księdz~*, W. *księż~*
 * 6 M. W. *książ~*; D. C. B. N. Msc. *księc~*
 * 7 M. C. N. Msc. W. *książ~ęt~*; D. B. *książ~ąt~*
 * 8 M. *ojciec~*, D. C. B. N. Msc. *ojc~*; W. *ojcz~*
 * 9 M. W. *przyjaciel~*; D. B. N. *przyjaciół~*; C. Msc. *przyjacioł~*
 * 10 M. B. *tydzień~*; D. C. N. Msc. W. *tygodń~*
 * 11 M. C. B. N. Msc. W. *ziół~*; D. *ziół~*

ZADANIE 1

Podaj formy mianownika liczby mnogiej do rzeczowników z kolumny A.

WZÓR

człowiek	B. To są <u>ludzie</u> .
----------	--------------------------

A.	B.
brat	1. To są .....
chrzest	2. Dwa .....
dziecko	3. To są .....

ksiądz	4. To są .....
książę	5. To są .....
ojciec	6. To są .....
oko	7. To są .....
przyjaciel	8. To są .....
tydzień	9. Dwa .....
ucho	10. To są .....

RDZENIE I TEMATY SUPLETYWNE W KONSTRUKCJACH SKŁADNIOWYCH

człowiek	<i>To jeszcze mały <u>człowiek</u>, ale kiedyś z niego będą <u>ludzie</u>.</i>
nadczłowiek	<i>To dobrze, że <u>nadludzie</u> pojawiają się tylko w tekstach filozoficznych.</i>
rok	<i>Za jeden <u>rok</u>, bądź za dwa <u>lata</u> będzie z niego doskonały tata.</i>
brat	<i><u>Bracie</u>, w trudnych chwilach oni byli mi <u>braćmi</u>.</i>
chrzest	<i>Był <u>chrzest</u> i już po <u>chrzcie</u>.</i>
cześć	<i>Cześć, człowieku bez <u>czci</u> i wiary.</i>
dech	<i>Brak mi <u>tchu</u>, bo mi <u>dech</u> odebrało.</i>
dziecko	<i><u>Dzieci</u> tym się różnią od dorosłych, że po upadku natychmiast się podnoszą.</i>
ksiądz	<i>Gdy człowiek przeczuwa, że zbliża się jego koniec, posyła po <u>księdza</u>.</i>
książę	<i>Księżniczka nie musi szukać <u>księcia</u>, bo w bajkach sam się pojawia.</i>
nasienie	
a. nasiono	<i>Jedno <u>nasienie</u> może dać dziesiątki nowych <u>nasion</u>.</i>
ojciec	<i><u>Ojczy</u>, bądź dla mnie czułym <u>ojcem</u>!</i>
oko	<i>I chociaż miał dwoje <u>oczu</u>, mówił, że przez całą noc nie zmrużył <u>oka</u>.</i>
przyjaciel	<i><u>Przyjacielu</u>, od wrogów czasami możesz usłyszeć prawdę, od <u>przyjaciół</u> nigdy.</i>
tydzień	<i>Obiecał, że zrobi to w <u>tydzień</u>, a pracował nad tym aż pięć <u>tygodni</u>.</i>
ucho	<i>I chociaż miał tylko jedno <u>ucho</u>, zakochał się po <u>uszy</u>.</i>
ziele	<i>W <u>ziolach</u> prowansalskich możesz znaleźć również <u>ziele</u> angielskie.</i>

to warto zapamiętać

praktyczne rady ułatwiające zapamiętanie procesów zachodzących w języku polskim i osobliwości polszczyzny

W procesie przyswajania języka obcego czasami warto odwołać się do objaśnień językoznawców zajmujących się gramatyką historyczną, dzięki którym łatwiej zrozumiemy zmiany zachodzące w ciągu wieków. Wiedza z tego zakresu pozwoli nam na łatwiejsze zapamiętanie np. form wyrazów o odmianie supletywnej. Poniżej – objaśnienie dotyczące osobliwego w odmianie rzeczownika męskoosobowego **ksiądz**¹.

pytanie internauty:

Czy słowa *ksiądz* i *księżyc* należą do jednej rodziny wyrazów?

odповідź językoznawcy:

ksiądz i księżyc

„Tak, słowa *ksiądz* i *księżyc* należą do tej samej rodziny wyrazowej; pozostają ze sobą w bezpośrednim związku etymologicznym. Trzeba jednak od razu wyjaśnić, że pierwotnie ani *ksiądz* nie oznaczał *księdza*, czyli kapłana, duchownego, ani *księżyc* nie był *Księżycem*, czyli satelitą Ziemi.

Książdz bowiem w języku prasłowiańskim i początkowo w języku polskim oznaczał niekoronowanego władcę, wodza. Jego dziecko to *książę* (najpierw *to książę*, później *ten książę*). W wiekach średnich powstały tzw. nazwy odojcowskie, np. od *król* → *królewic(z)*, od *pan* → *panic(z)*, od *starosta* → *starościc*, od *wojewoda* → *wojewodziec*. A od *ksiądz* → *księżyc*. Autor *Kazań świętokrzyskich* (XIV w.) *Księżycem* nazywa nowonarodzonego Jezusa.

Ostatecznie ustabilizowało się w polszczyźnie znaczenie tego wyrazu, które miało oparcie w następującej metaforze: *wielki książdz*, *magnus dominus*, to *Słońce*, natomiast *mały książdz* to *Księżyc*. Jako nazwa satelity Ziemi funkcjonuje *Księżyc* już od XV w. I od tego czasu następuje zerwanie związku znaczenio-

¹ Informacji można szukać na stronach internetowych różnych uniwersyteckich poradni językowych (np. Poradnia Językowa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Poradnia Uniwersytetu Katolickiego w Lublinie, Uniwersytetu Gdańskiego, Wrocławskiego, Warszawskiego i in.). Zob. listę poradni na str. 335.

wego między wyrazem podstawowym *ksiądz* a pochodnym od niego *księżycem*".

Krystyna Długosz-Kurczabowa, Uniwersytet Warszawski
<http://poradnia.pwn.pl/lista.php?szukaj=dziecko&kat=18>

ZADANIA SYSTEMOWE

ZADANIE 2

Wpisz w kolumnie B właściwe formy rzeczowników z części A.

WZÓR

0. brat

W trudnych chwilach był mi bratem.

A.

brat

B.

1. To są ..... franciszkanie.

2. Będę walczyć z moimi ..... o spadek.

3. Mam tylko dwóch młodszych .....

chrzest

4. Kiedy mówimy o ....., mamy na myśli czynność polania wodą lub zanurzenie w wodzie w imię Trójcy Świętej i nadanie istocie ludzkiej imienia.

5. Proszę księdza, proszę o udzielenie ..... mojemu dziecku.

człowiek

6. Byliśmy na ..... nowo zbudowanego statku.

7. Dawaj innym ..... to samo, co chciałbyś Ty dostać.

8. Strach dzieli ..... . Ufność ich jednoczy.

9. Życie (l.p.) ..... jest sztuką wyboru.

cześć

10. Kiedy mówimy o ....., mamy na myśli głęboki szacunek, uszanowanie dla kogoś lub czegoś.

11. Wszyscy uczniowie otaczali ..... swego wspólnego mistrza.

12. Do ludzi wybitnych zwracamy się z należą im .....

13. To jest tablica ku ..... tragicznie zmarłych marynarzy.